

Úvod do studia
občanského práva
procesního a organizace
justice

Učebnice

- Stavinochová, J., Hlavsa, P.: Civilní proces a organizace soudnictví. Brno: Doplněk, 2003
- Winterová, A. a kol.: Civilní právo procesní. 4. vydání. Praha: Linde Praha, a. s., 2006
- Macur, J., Stavinochová, J.: Úvod do teorie občanského práva procesního. Brno: MU, 1990
- Macur, J.: Kurs občanského práva procesního Exekuční právo. Praha: C. H. Beck, 1998

Zkouška

- Důraz je kladen na základní pojmy, instituty a zásady, jež se probírají zejména v tomto semestru
- Zkouška je ústní, bez možnosti používání právních předpisů
- Předpisy není nutno znát nazpaměť, ale zejména občanský soudní řád je nutno si pro orientaci alespoň třikrát přečíst

Civilní proces

Význam soudního procesu

- Nestačí, že ve společnosti existuje právní řád; je nutno zajistit plné prosazení subjektivních práv
- Prostředkem ochrany subjektivních práv byla u primitivních národů **svépomoc**
- Nyní je zásadně jediným přípustným prostředkem ochrany práva **soudní proces**

Druhy soudního procesu

- Soudní proces byl původně jednotný a nediferencovaný; šlo v něm o projednání sporu
- Postupně se oddělilo soudnictví **trestní, správní a ústavní**
- Předmětem **civilního** procesu zůstaly **soukromoprávní vztahy**

Objektivní nutnost existence civilního procesu

- Ve společnosti budou vždy vznikat právně konfliktní situace, které musí někdo řešit
- Je-li vyloučena svépomoc, je nutno hledat někoho, kdo není na věci zainteresován, aby ji objektivně posoudil
- V moderní společnosti plní roli nezaujatého třetího soud

Jiné právní věci nemající spornou povahu

- Vedle rozhodování sporů se do pravomoci civilních soudů svěřují i jiné věci
- Tyto věci by často mohly projednávat správní či jiné orgány, avšak je nutno zajistit vyšší garance nezávislosti a nestrannosti rozhodujícího orgánu, náležitého zjištění skutkového stavu a správného právního posouzení
- Např. řízení ve věcech obchodního rejstříku

Účel civilního procesu

- **Poskytování ochrany subjektivním soukromým právům a oprávněným zájmům**
 - Ochrana musí být
 - Spravedlivá
 - Rychlá (včasná)
 - Účinná
 - Hospodárná
- **Zajišťování objektivního právního řádu**
- Tyto cíle nelze chápat protikladně, ale souladně, neboť jeden bez druhého není možný

Pojem civilního procesu

- Civilní řízení sporné (civilní proces **v užším pojetí**) - postup soudu, stran a dalších zúčastněných subjektů při projednávání a rozhodování soukromoprávních sporů orgány výkonu soudnictví
- Nevyhovuje např. pro nespory, arbitráž apod.
- Civilní proces (**v širším smyslu**) – postup rozhodujícího orgánu, účastníků řízení a dalších zúčastněných subjektů při projednávání a rozhodování soukromoprávních sporů a jiných právních věcí

Druhy civilního procesu

- Nalézací řízení
- Vykonávací (exekuční) řízení
- Insolvenční řízení
- Rozhodčí řízení
- Zajišťovací řízení

Nalézací řízení I.

- Vede k vydání autoritativního soudního rozhodnutí, jímž soud **nalézá právo**, tj.
 - buď **deklaruje**, co je právem (soud zjišťuje, zda na základě předprocesního hmotněprávního stavu žalobci svědčí vůči žalovanému subjektivní právo, jehož ochrany se domáhá), nebo
 - **konstituuje** nový hmotněprávní vztah
- Realizace (výkon) subjektivního práva přiznaného rozsudkem **není** součástí nalézacího řízení

Nalézací řízení II.

- **Nalézací řízení se dělí na**
 - **Sporné**
 - **Nesporné**
- **Rozdíly**
 - Rozhodnutí ve sporném řízení jsou převážně deklaratorní, v nesporném konstitutivní
 - Sporné řízení má převážně reparační funkci, nesporné preventivní
 - **Ve sporném řízení proti sobě stojí v kontradiktorním postavení dvě sporné strany, mezi nimiž vznikl právní konflikt, v nesporném řízení nikoliv**
 - Ve sporném řízení se uplatňují zásada dispoziční a projednací, v nesporném oficality a vyšetřovací

Nesporná řízení

- Nespornou povahu má většina řízení upravených v hlavě páté části třetí OSŘ, např.
 - Řízení o dědictví
 - Řízení týkající se nezletilých dětí (péče soudu o nezletilé, osvojení atd.)
 - Řízení týkající se zletilých osob (prohlášení za mrtvého, řízení o způsobilosti k právním úkonům atd.)
 - Řízení ve věcech obchodního práva (např. ve věcech obchodního rejstříku)
- Nejde však o všechna řízení vypočtená v § 120 odst. 2 OSŘ

Vykonávací (exekuční) řízení I.

- Nucená realizace exekučního titulu v případě, že dlužník dobrovolně neplnil
- Prosazení povinnosti k plnění pomocí donucujících prostředků státní moci nebo alespoň pod její kontrolou
- Předpoklady:
 - Exekuční titul
 - Soudní rozhodnutí ukládající povinnost k nějakému plnění (nikoliv statusové a určovací rozsudky)
 - Jiné exekuční tituly (viz § 274 OSŘ)
 - Vykonatelnost (formální i materiální)
 - Doložka vykonatelnosti

Vykonávací (exekuční) řízení II.

- Nelze ztotožňovat vykonatelnost rozhodnutí s možností jeho nuceného výkonu; ta je dána pouze pro rozhodnutí **na plnění**
- Vykonávací řízení **není další fází nalézacího řízení**
 - **Vykonávací řízení nemusí nutně nalézací řízení následovat** (povinný splní dobrovolně nebo oprávněný nepodá návrh na nařízení exekuce)
 - Ve vykonávacím řízení lze realizovat **i jiné exekuční tituly** (např. rozhodčí nález, notářský zápis se svolením k vykonatelnosti)

Vykonávací (exekuční) řízení III.

- Právní úprava:

- Část šestá OSŘ – Výkon rozhodnutí

- Zákon č. 120/2001 Sb., o soudních exekutorech a jejich činnosti (exekuční řád) a o změně dalších zákonů

Insolvenční řízení

- Insolvenční řízení v sobě zahrnuje různé způsoby řešení **úpadku**
- Úpadkem je situace, kdy dlužník (úpadce) má **více věřitelů** a
 - buď jeho pasiva převyšují aktiva (**předlužení**), nebo
 - je v **platební neschopnosti**
- Zahrnuje v sobě prvky nalézacího i vykonávacího řízení: cílem je majetkové uspořádání poměrů mezi více subjekty, přičemž toto uspořádání se posléze ve stejném řízení realizuje
- Od 1. 1. 2008 insolvenční zákon č. 182/2006 Sb.

Způsoby řešení úpadku

- **Konkurs** - na základě rozhodnutí o prohlášení konkursu jsou zjištěné pohledávky věřitelů zásadně poměrně uspokojeny z výnosu zpeněžení majetkové podstaty s tím, že neuspokojené pohledávky nebo jejich části nezanikají, pokud zákon nestanoví jinak
- **Reorganizace** - zpravidla postupné uspokojování pohledávek věřitelů při zachování provozu dlužníkovy podniku, zajištěné opatřeními k ozdravění hospodaření tohoto podniku podle soudem schváleného reorganizačního plánu s průběžnou kontrolou jeho plnění ze strany věřitelů
- **Oddlužení**
- **Zvláštní způsoby** předepsané pro určité subjekty

Rozhodčí řízení I.

- Patří mezi alternativní způsoby řešení sporů (ADR); dále
 - Mediace
 - Konciliace
- Rozhodujícím orgánem není soud, ale **rozhodce**
 - Rozhodce ad hoc
 - Stálý rozhodčí soud
- **Rozhodčí smlouva**
 - **Formy:**
 - Smlouva o rozhodci
 - Rozhodčí doložka
 - Rozhodčí smlouvou dochází k fakultativnímu smluvnímu **přenesení pravomoci** z civilního soudu na rozhodce

Rozhodčí řízení II.

- Výsledkem rozhodčího řízení je **rozhodčí nález**, který je pro obě strany **závazný** a může být **exekučním titulem** v soudním řízení o výkon (v exekučním řízení)
- **Pomocná** (dožádání) a **kontrolní funkce** (zrušení rozhodčího nálezu, zastavení nařízeného výkonu) obecných soudů
- Právní úprava
 - Zákon č. 216/1994 Sb., o rozhodčím řízení a o výkonu rozhodčích nálezů
 - Zvláštní úpravy (např. burzovní rozhodčí soud pro rozhodování sporů z burzovních obchodů podle § 28 zákona č. 229/1992 Sb., o komoditních burzách, § 19 z. č. 301/1992 Sb., o HK ČR a AK ČR)
 - Zákon č. 229/2002 Sb., o finančním arbitrovi

Zajišťovací řízení

- **Předběžná opatření**
 - Obecné předběžné opatření
 - Zvláštní předběžná opatření ve věcech
 - Nezletilých dětí (§ 76a)
 - Domácího násilí (§ 76b)
- **Prétorský smír**
- **Zajištění důkazu, zajištění předmětu důkazního prostředku ve věcech týkajících se práv z duševního vlastnictví**
- **Zřízení soudcovského zástavního práva na nemovitostech; de lege lata jde (nesprávně) o jeden ze způsobů výkonu rozhodnutí**
- **Ochrana pokojného stavu (§ 5 OZ); v současnosti však nejde o civilní proces, ale o správní řízení**

Civilní právo procesní

Civilní právo procesní

- Soubor právních norem a právních zásad upravujících civilní proces
 - Civilněprocesní normy
 - Právní zásady – jsou součástí právního řádu, i když nejsou výslovně vyjádřeny
- Civilní proces je společenský jev, civilní právo procesní představuje jeho právní úpravu
- Civilní právo procesní má veřejnoprávní povahu

Mezinárodní prameny

- Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod (č. 209/1992 Sb.)
 - Zejm. čl. 6 odst. 1, upravující právo na spravedlivý proces
 - Stěžejní význam judikatury Evropského soudu pro lidská práva
- Mezinárodní pakt o občanských a politických právech (č. 120/1976 Sb., zejm. čl. 14 odst. 1)

Ústavní prameny

- Ústava
 - Zejm. hlava čtvrtá
- Listina základních práv a svobod
 - Zejm. hlava pátá
- Ústavní principy (např. princip proporcionality)

Zákony upravující jednotlivé druhy civilního procesu

- Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád
- Zákon č. 216/1994 Sb., o rozhodčím řízení a o výkonu rozhodčích nálezů
- Zákon č. 120/2001 Sb., o soudních exekutorech a exekuční činnosti (exekuční řád)
- Zákon č. 182/2006 Sb., insolvenční zákon
- [Zákon č. 150/2002 Sb., soudní řád správní]

Zákony týkající se organizace justice

- Zákon č. 6/2002 Sb., o soudech a soudcích
- Zákon č. 7/2002 Sb., o řízení ve věcech soudců a státních zástupců
- Zákon č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti (notářský řád)
- Zákon č. 189/1994 Sb., o vyšších soudních úřednících
- Zákon č. 85/1996 Sb., o advokacii

Další významné zákony

- Zákon č. 97/1963 Sb., o mezinárodním právu soukromém a procesním
- Zákon č. 36/1967 Sb., o znalcích a tlumočnících
- Zákon č. 549/1991 Sb., o soudních poplatcích
- Zákon č. 119/2001 Sb., kterým se stanoví pravidla pro případy souběžně probíhajících výkonů rozhodnutí
- Zákon č. 131/2002 Sb., o rozhodování některých kompetenčních sporů
- Zákon č. 629/2004 Sb., o zajištění právní pomoci v přeshraničních sporech v rámci Evropské unie

Podzákonné předpisy

- Vyhláška č. 37/1992 Sb., o jednacím řádu pro okresní a krajské soudy
- [kancelářský řád je pouhou instrukcí ministerstva spravedlnosti – č. 505/2001-Org.]
- Řada dalších nařízeních či vyhlášek upravujících jednotlivé dílčí otázky

Právo EU

■ Primární právo

- Je přímo aplikovatelné a soud je jím vázán stejně jako zákonem
- Např. úprava předběžné otázky v čl. 234 Smlouvy o založení Evropského společenství

■ Sekundární právo

- V civilním procesu jde o nařízení; ta jsou přímo závazná a mají přednost před zákonem

Nařízení I.

- nařízení Rady č. 1346/2000, o insolvenčních řízeních
- nařízení Rady č. 2201/2003, o pravomoci soudů a uznání a výkonu rozhodnutí ve věcech manželských a v řízeních týkajících se rodičovské zodpovědnosti, které s účinností od 1. 5. 2005 nahradilo předchozí nařízení č. 1347/2000 (tzv. Brusel II. bis)
- nařízení Rady č. 1348/2000, o doručování soudních a mimosoudních písemností v občanskoprávních a obchodních věcech v členských státech
- nařízení Rady č. 44/2001, o pravomoci soudů a uznání a výkonu rozhodnutí v občanskoprávních a obchodních věcech

Nařízení II.

- nařízení Rady č. 1206/2001, o spolupráci soudů členských států při dokazování v občanskoprávních a obchodněprávních řízeních
- nařízení Rady č. 743/2002, o založení obecného rámce pro činnosti Společenství usnadňující justiční spolupráci v civilních věcech
- nařízení Evropského parlamentu a Rady č. 805/2004, o vytvoření evropského exekučního příkazu na nesporné pohledávky
- nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 1348/2006 ze dne 12. 12. 2006, kterým se zavádí řízení o evropském platebním rozkazu

Vznik civilního práva procesního

- Civilní právo procesní jako samostatné právní odvětví vzniká poměrně pozdě; ještě v polovině 19. století bylo chápáno jako **součást práva hmotného**
- Zřetelně je patrná vývojová tendence směřující přes přechodnou fázi neorganického směšování procesních a hmotněprávních prvků až k **úplnému osamostatnění civilního práva procesního**

Savignyho materiální žalobní právo

- U Savignyho je **procesní právo ještě zcela pohlceno právem hmotným**
- Např. žalobní právo chápe v materiálním smyslu: je jím subjektivní hmotné právo vznikající v důsledku porušení práva jinou osobou
- Žalobní právo je tedy pouze vývojový aspekt hmotného práva (jeho metamorfóza)
- Rovněž procesní podmínky chápal materiálně; byly jimi
 - Existence subjektivního hmotného práva
 - Skutečnost, že došlo k jeho porušení

Učení o právním nároku

- Krok kupředu učinil Windscheid roku 1856: žalobní právo existuje samostatně a nezávisle vedle každého hmotněprávního nároku jako právní možnost jeho ochrany bez ohledu na to, zda došlo k jeho porušení nebo ohrožení
- Od materiální složky žaloby oddělil složku procesní, která má veřejnoprávní povahu
- Právní nárok však byl i nadále důvodem vzniku žalobního práva ve smyslu hmotném i procesním

Rozvíjení veřejnoprávního pojetí žalobního práva

- Nadále se plně respektovala koncepce žalobního práva jako práva veřejného, směřujícího vůči státu
- Vytvořily se 2 koncepce
 - teorie smíšená rozeznávala 2 pojmy žalobního práva, a to **civilněprávní a veřejnoprávní**
 - druhá teorie uznávala výlučně **jediný a vnitřně nediferencovaný pojem žalobního práva, jež má veřejnoprávní povahu**; toto pojetí se také prosadilo. Diferencovalo se však do dalších dvou směrů:
 - koncepce, podle níž jsou hmotněprávní aspekty **obsaženy** v samotných předpokladech vzniku žalobního práva
 - koncepce zdůrazňující, že veřejnoprávní povaha žalobního práva **vylučuje** jakékoliv jeho hmotněprávní předpoklady

Učení o nároku na právní ochranu (teorie konkrétního žalobního práva)

- Žalobce se obrací na soud s žádostí o vydání **příznivého** rozhodnutí
- Nárok na právní ochranu přísluší žalobci, je-li žaloba důvodná, pokud však důvodná není, přísluší žalovanému
- Vycházelo se z pojmu skutkové podstaty, který měl materiální povahu a byl nezávislý na procesu
- **Předpokladem vzniku nároku na právní ochranu bylo naplnění všech znaků skutkové podstaty**

Konečná fáze diferenciacie hmotného a procesního práva

- procesněprávní normy, instituty, pojmy a zásady již ani nepřímo **neobsahují žádné hmotněprávní prvky** a jejich vymezení má výlučně procesní povahu
- **smíšené pojetí bylo překonáno**
- Např. instituty **předmětu sporu, důkazního břemene, právní moci** atd. se chápou výlučně v procesním smyslu

Praktický význam

- Závěr o výlučně procesní povaze procesněprávních pojmů, institutů a zásad, má význam i pro aplikaci a interpretaci procesních předpisů
- Např. procesní jednání stran, zejména jednostranné procesní úkony, nelze posuzovat podle ustanovení občanského zákoníku o náležitostech právních úkonů; nelze např. dovozovat neplatnost procesního úkonu pro omyl v projevu

Právo na soudní ochranu

- Právo na soudní ochranu má **ryze procesní** povahu a neobsahuje **žádné hmotněprávní prvky**
- Jde o ústavně i mezinárodně garantované **subjektivní veřejné právo** každého na spravedlivý proces (viz např. čl. 6 odst. 1 Úmluvy)
- Existence subjektivního hmotného práva je otázkou **věcné legitimace** a projeví se až na závěr řízení; předpoklady přípustnosti věcného rozhodnutí (procesní podmínky) a předpoklady důvodnosti žaloby, zahrnující především též hmotněprávní posuzování, nutno přísně odlišovat

Současné názory na vztah hmotného a procesního práva

- V současnosti se plně uznává, že občanské právo hmotné a procesní jsou dvě relativně samostatná právní odvětví
- Jejich vzájemný vztah popisují tři základní názorové proudy:
 - Směry **nadřazující procesní právo** právu hmotnému
 - Koncepce **nadřazující právo hmotné** právu procesnímu
 - Koncepce, podle nichž právo hmotné a právo procesní vstupují do složitých, ale vyvážených **funkčních vazeb** vzájemného působení a ovlivňování

Koncepce nadřazující procesní právo právu hmotnému

- Lze je chápat jako prodloužení předcházejícího vývoje, směřujícího k postupnému osamostatnění procesního práva a zdůrazňování jeho významu, až k jeho konečnému nadřazení hmotnému právu (1. pol. 20. stol.)
- hmotné právo je „plán“ či „projekt“, který je však již svou povahou nehotový, neúplný a může se uskutečnit pouze v procesu
- **Účelem procesu je tvorba práva**
- Zdůrazňuje se tak tvořivá složka činnosti soudu, založená na uplatnění jeho vůle a spojená s konstitutivní povahou soudních rozhodnutí, zatímco **intelektuální složka činnosti soudu, zaměřená na poznání hmotněprávních vztahů, je potlačena**

Koncepce nadřazující hmotné právo právu procesnímu

- **zdůrazňují kognitivní aspekty procesu:** cílem civilního procesu je poznání existence či neexistence právního vztahu, resp. subjektivního práva nebo povinnosti
- Soudní rozsudek nelze považovat za příkaz v oblasti mocenského působení soudu. Úprava budoucího chování stran nevyplývá z rozsudku, ale je normativně dána již předtím samotným obsahem objektivního práva; **právní následky tak nemusí být v rozsudku výslovně stanoveny, neboť vyplývají přímo ze zákona**
- Každý příkaz vydaný soudem je nadbytečný; postačí, když soud vysloví, že jsou dány všechny skutkové okolnosti, jež tvoří skutkovou podstatu příslušné materiální normy

Koncepce rovnocenných vzájemných vazeb

- Občanské právo hmotné a civilní právo procesní jsou **relativně samostatná a rovnocenná odvětví**, jejich předmětem jsou dvě odlišné oblasti lidské činnosti
- Mezi těmito odvětvími existují **vzájemné funkční vazby**, vyplývající z jejich vzájemné podmíněnosti:
 - Existence **procesního** práva je odůvodněna **poskytováním ochrany** materiálním subjektivním právům a oprávněným zájmům
 - Existence **hmotného práva** v jeho celku **není možná bez mocenského donucujícího působení práva procesního**

Vzájemné ovlivňování obou subsystémů

- Uplatňování hmotného práva do značné míry závisí na právu procesním, jímž je zpětně ovlivňováno
- Mocenské donucující působení práva procesního je **předurčováno obsahem práva hmotného**
- Přizpůsobení se civilního práva procesního předmětu ochrany (subjektivním soukromým právům) má odlišnou povahu ve
 - Sporném řízení (soukromoprávní autonomie vůle se zde promítá především v dispoziční a projednací zásadě; úprava sporného řízení se zásadně nediferencuje podle jednotlivých hmotněprávních oblastí, v nichž vznikl spor, ale v principu obecně vyhovuje)
 - Nesporném řízení [to musí být vždy přesně přizpůsobeno hmotněprávním vztahům – např. procesní úprava prohlášení za mrtvého (§ 195 až § 200 OSŘ) musí odpovídat úpravě obsažené v § 7 odst. 2 OZ]

Civilněprocesní a hmotněprávní vztahy

Civilněprocesní právní vztah I.

- Zakladatelem nauky o civilněprocesním vztahu je Oskar Bülow (1868)
- Se zahájením civilního řízení vzniká civilněprocesní právní vztah; tento vztah
 - Je trojstranný (zahrnuje soud a obě procesní strany)
 - Charakteristickým znakem je mocenské postavení soudu
 - Trvá po celou dobu konkrétního procesu; v průběhu řízení prochází vývojovými fázemi

Civilněprocesní právní vztah II.

- Pojem civilněprocesní právního vztahu umožňuje např. konstrukci procesního nástupnictví (nelze vstoupit do uskutečněných procesních úkonů, ale do právního vztahu)
- **Právní mocí rozsudku se mezi spornými stranami zakládá další procesní vztah, který existuje vedle vztahu hmotněprávního, jenž byl v civilním řízení předmětem poznání**

Vzájemný poměr hmotněprávních a procesních vztahů

- Ve skutkově i právně opodstatněném rozhodnutí jsou procesní vztahy, založené pravomocným soudním rozhodnutím, ve vzájemném souladu s hmotněprávními vztahy, jež byly předmětem řízení (vztahy **izomorfismu**)
- Není-li soudní rozhodnutí v souladu s hmotněprávními poměry, z mocenskoprávní povahy soudního rozhodnutí vyplývá **nadřazenost procesněprávních vztahů vztahům hmotněprávním**

Dualita hmotněprávních a procesních vztahů

- Tato nadřazenost neznamena, že by právní mocí rozsudku, jímž je procesní vztah založen, zanikal hmotněprávní vztah
- Hmotněprávní vztah existuje i nadále vedle vztahu procesního (**dualita** obou druhů vztahů)
- Bude-li např. na základě mimořádného opravného prostředku zrušen rozsudek, odpadne tím ex tunc právní důvod existence procesního vztahu a prosazení hmotněprávního vztahu nebude nic bránit

Literatura

- Macur, J.: Právo procesní a právo hmotné. Brno: MU, 1993
- Macur, J.: Problémy vzájemného vztahu práva procesního a hmotného. Brno: MU, 1993
- Macur, J., Stavinochová, J.: Úvod do teorie občanského práva procesního. Brno: MU, 1990 Stavinochová, J., Hlavsa, P.: Civilní proces a organizace soudnictví. Brno: Doplněk, 2003
- Winterová, A. a kol.: Civilní právo procesní. 4. vydání. Praha: Linde Praha, a. s., 2006